

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ XXVII/1-2.

TADEUSZ LEHR-SPŁAWIŃSKI

(TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA I DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA)

1. Sławistyka poniosła ciężką stratę: w dniu 17 lutego 1965 r. zmarł nagle w Krakowie znakomity uczony, nestor polskiej sławistyki, długoletni profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wszechstronny organizator sławistycznego życia naukowego, inicjator wielu przedsięwzięć w dziedzinie sławianoznawstwa w Polsce, wychowawca kilku pokoleń sławistów, Tadeusz Lehr-Spławiński.

Urodzony 20 IX 1891 r., po studiach w zakresie filologii słowiańskiej, klasycznej i historii w Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1913 r. uzyskuje doktorat filozofii (Studia nad akcentem pomorskim), po naukowym pobycie w Wiedniu, u Vondráka, w 1917 r. habilituje się w Krakowie (Ze studiów nad akcentem słowiańskim), a w 1919 r. zostaje profesorem filologii słowiańskiej w Poznaniu. W trzy lata później opuszcza Poznań, z którym jednak przez całe swoje życie zawsze pozostawał w bliskich kontaktach naukowych i przenosi się na Katedrę Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie rozwija żywą działalność i tworzy lwowską szkołę sławistyczną w ciągu niedługiego, bo zaledwie siedmioletniego tam pobytu (1922—1929). W roku 1929 obejmuje Katedrę Filologii Słowiańskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie prowadzi szeroką działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjno-naukową, która to działalność rychło swym zasięgiem wykracza poza ośrodek krakowski (uniwersytecki i związany z Polską Akademią Umiejętności, potem Polską Akademią Nauk) zarówno przez kontakty ze swymi wychowankami, którzy obejmują katedry w kilku uniwersytetach polskich i za granicą, jak też przez osobisty udział T. Lehra-Spławińskiego w ogólnopolskim życiu naukowym w zakresie językoznawstwa słowiańskiego i sławianoznawstwa w ogóle.

Z wyjątkiem okresu 2. wojny światowej, na której początku T. Lehr-Spławiński, ówczesny Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, aresztowany przez hitlerowców w listopadzie 1939 r. wraz z innymi profesorami Wszechnicy Jagiellońskiej przebywa w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen, profesor kontynuuje swoją działalność aż do chwili śmierci. Nie przerwał całkowicie pracy nawet w czasie okupacji, bo niezależnie od pracy naukowej, którą podjął po powrocie z obozu w Sachsenhausen (w czasie wojny pisze m. in. swoją książkę *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój oraz Początki Słowian*), prowadził też zajęcia dydaktyczne (wykłady i seminaria) dla studentów filologii polskiej i słowiańskiej w zorganizowanym w ramach Uniwersytetu Jagiellońskiego tajnym nauczaniu w latach 1943 i 1944¹.

W latach powojennych równoległe z pracą naukową pełni szereg funkcji kierowniczych, organizacyjno-naukowych, już to w Uniwersytecie Jagiellońskim jako jego pierwszy powojenny rektor, równocześnie kierownik Katedry Filologii Słowiańskiej, dyrektor Studium Słowiańskiego a potem Instytutu Językoznawstwa w Uniwersytecie Jagiellońskim, już to jako przewodniczący Komitetu Słowianoznawstwa PAN oraz Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie, przewodniczący Polskiego Komitetu Sławistów, kierownik stworzonej przez siebie pracowni Słownika prasłowiańskiego w Krakowie, dyrektor a później kurator Instytutu Zachodniego w Poznaniu, redaktor czy współredaktor wielu organów słowianoznawstwa polskiego. Funkcje przewodniczącego w organach Polskiej Akademii Nauk i funkcje redaktorskie sprawował nadal po 1962 r., tj. po przejściu na emeryturę w Uniwersytecie Jagiellońskim, stale naukowo twórczy przygotowywał m. in. nowe wydanie książki *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian oraz o misji Cyryla i Metodego*. Prac tych nie danym Mu było, z wielką dla sławistyki stratą, ukończyć: nagła śmierć przerwała trudy życia naukowego wielkiego uczonego.

2. Dorobek i osiągnięcia naukowe Profesora Tadeusza Lehra-Spławińskiego są wielkie i wielostronne. Badania zmarłego sławisty szły w kilku kierunkach, dotyczyły zarówno podstawowych zagadnień ogólnosławistycznych, jak też poszczególnych grup językowych i języków słowiańskich, zachodzących między nimi związków i to nie tylko

¹ Por. o tym w książce pt. *Alma Mater w podziemiu. Kartki z dziejów tajnego nauczania w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1941—1945*. — Praca zbiorowa. Zredagowali Maria i Alfred Zarębowie. Kraków 1964.

ściśle lingwistycznych, lecz także w szerokim ujęciu historyczno-kulturalnym². Bibliografia prac zmarłego obejmuje ponad 400 pozycji³.

A. Już w młodości zajął się uczony wyjaśnieniem skomplikowanych zagadnień akcentuacyjno-intonacyjnych w słowiańszczyźnie i począwszy od swej pracy doktorskiej pt. *Studia nad akcentem pomorskim (z mapą MPKJ VI, 1913, s. 359—451)*¹ poprzez swą tezę habilitacyjną *Ze studiów nad akcentem słowiańskim (Kraków 1917)*, wielokrotnie temat ten później podejmował w szeregu rozpraw i artykułów takich jak, żeby wymienić ważniejsze, *O prasłowiańskiej metatonii (Kraków 1918)*, *O jakości intonacji słowiańskich (RS/2, 1922, s. 254—294)*, *De la stabilisation de l'accent dans les langues slaves de l'ouest (RES III, 1923, s. 173—192)*, *Najstarsze prasłowiańskie prawo cofania akcentu (SGJR II, 1928, s. 85—100)* i niedawno temu ogłoszonych, np. *Z rozważań o powstaniu akcentuacji połabskiej (SFPS III, 1963, s. 73—102)*.

Drugim problemem, który pasjonował T. Lehra-Splawińskiego jest kapitalne zagadnienie etnogenezy Słowian. Problemem tym zajmował się nasz uczony przez całe swoje życie: od opublikowania pierwszego na ten temat artykułu pt. *Kilka uwag o praojczyźnie Słowian (STLw IV, 1924, s. 62—65)* aż po lata ostatnie stale powracał do tego zagadnienia, którego najpełniejsze ujęcie dał w pracy *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian (Poznań 1946)* oraz w cyklu: *Początki Słowian, Prasłowianie (Kraków 1946)*. Biorąc za podstawę wyniki badań różnych dyscyplin, historii, językoznawstwa, onomastyki (zwłaszcza nazw wodnych), prehistorii i antropologii postawił T. Lehr-Splawiński hipotezę o zachodniej kolebce Prasłowian, w dorzeczu Odry i Wisły, oraz o późniejszym dopiero przesunięciu się ich na obszary wschodnie, nad Dnieprem. Prace dotyczące etnogenezy Słowian są wielkim osiągnięciem zarówno ze wzglę-

² Życie i działalność naukową i naukowo-organizacyjną prof. T. Lehra-Splawińskiego przedstawiają następujące artykuły: W. Kuraszkiewicz, *Czterdziestolecie działalności naukowej Tadeusza Lehra-Splawińskiego*, PZ VII, nr 7/8, 1951, s. 601—609; T. Milewski, *Badania Tadeusza Lehra-Splawińskiego nad kontaktami słowiańsko-germańskimi*, *ibid.*, s. 593—600; Z. Klemensiewicz, *Dwie rocznice prof. Tadeusza Lehra-Splawińskiego*, JP XXXI, 1951, s. 193—196; T. Milewski, *Tadeusz Lehr-Splawiński jako lingwista*, PS III, 1952, s. 21—26; J. Widajewicz, *T. Lehr-Splawiński jako historyk*, *ibid.*, s. 7—20; Z. Stieber, *Tadeusz Lehr-Splawiński jako sławista i polonista*, JP XLII, 1962, s. 1—7; С. Радева, *Два юбилея на видни полски езиковеди (Акад. Талеуш Лер-Сплавински и акад. Зенон Клеменевич — 70-годишни)*, БЕ XII, 1962, кн 3, I, с. 246—248; P. Zwoliński, *Tadeusz Lehr-Splawiński jako badacz języka polskiego*, Por. J 1965, z. 3 (223), s. 97—101.

³ Por. A. Siudut, *Bibliografia prac naukowych Tadeusza Lehra-Splawińskiego 1911—1950*, PZ VII, nr 7/8, 1951, s. 610—624 oraz J. Rusek i Z. Wagner, *Bibliografia prac Tadeusza Lehra-Splawińskiego za lata 1951—1961*, *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawiński*, PWN 1963, s. 7—18.

⁴ Por. Wykaz skrótów na końcu niniejszego artykułu.

du na nowe ujęcie zagadnienia, jak też z uwagi na szeroką podbudowę dowodową. Stanowią one znakomity przykład syntezy naukowej wielu dyscyplin, świadcząc zarazem o szerokości horyzontów badacza.

Jest rzeczą zrozumiałą, że uczonego zmierzającego do wykrycia praojczyzny Słowian zainteresuje też problem języka prasłowiańskiego i jego związków z innymi językami indoeuropejskimi. Zainteresowaniom tym dawał wyraz T. Lehr-Spławiński w takich pracach, jak Kilka uwag o nosówkach prasłowiańskich (RS X, 1931, s. 116—137), O tzw. przestawce płynnych w językach słowiańskich (PF XIV, 1929, s. 635—643), O mieszanii prasłowiańskich połączeń *telt* z *toIt* w językach północnosłowiańskich (PF XV/2, 1931, s. 345—361), Próba datowania tzw. II palatalizacji spółgłosek tylnojęzykowych w języku prasłowiańskim (SFPS I, 1955, s. 375—383; rozwinięcie wcześniej poruszonego zagadnienia w RS IV, 1911, s. 141—148), O dialektach prasłowiańskich (SPSSF, 1932, s. 577—585), Powstanie, rozrost i rozpad wspólnoty prasłowiańskiej (PZ VII, z. 3/4, 1951, s. 350—378), Szkic dziejów języka prasłowiańskiego (SFPS III, 1958, s. 243—265), Wspólnota bałto-słowiańska a problem etnogenezy Słowian (SA IV, 1954, s. 1—21), Kilka uwag o stosunkach językowych celtycko-prasłowiańskich (RS XVIII/1, 1956, s. 1—10) i in.

Uczony nie ograniczył się przy tym wyłącznie do systemu gramatycznego, zajmował się też zagadnieniami słownictwa prasłowiańskiego, o czym świadczą prace, np. Les emprunts latins en slave commun (Eos 1929, s. 705—710), Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie współczesnych języków słowiańskich (KRMZS, 1934, s. 70—72) wreszcie koncepcja Słownika prasłowiańskiego realizowanego pod kierunkiem tego uczonego w Zakładzie Słowianoznawstwa PAN w Krakowie⁵.

W bliskim związku z problemem etnogenezy Słowian pozostają zainteresowania onomastyczne T. Lehra-Spławińskiego. Dane nazewnicze wykorzystywał on w szerokim zakresie w swych pracach o praojczyźnie Słowian, sam poświęcił tym zagadnieniom szereg rozpraw dotyczących nazw wód i miejscowości, jak też nazw osób i plemion, np. Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych (RS XXI/1, 1960, s. 5—22 + mapa), O pochodzeniu nazwy rzeki Nysa (JP XXV, 1945, s. 45—47), O nazwie pomorskiego grodu Wolin — Julin u ujścia Odry (RG VII/VIII, 1935, s. 37—43), Jeszcze raz Gniezno czy Szczecin w regeście dokumentu Dagome Judex (SO XX, z. 2, 1960, s. 85—89), Dąbrówka czy Dobrawa (JP XVII, 1932, s. 104—109), Nazwy ludów i plemion słowiańskich (SSS, Zeszyt

⁵ Por. T. Lehr-Spławiński i F. Sławski, Z pracowni słownika prasłowiańskiego, RS XX/1, 1958, s. 3—15 i w redakcji wymienionych Słownik prasłowiański. Zeszyt próbny, Kraków 1961, stron 66.

dyskusyjny, Wrocław 1958, s. 75—77), Znowu o nazwie S ł o w i a n (JP XXVIII, 1948, s. 140—146), Z onomastyki Słowian lechickich (Onomastica IV, 1958, s. 289—297) i in.

W centrum uwagi uczonego badającego problemy języka prasłowiańskiego, jego struktury, wspólnoty, wzrostu i rozczłonkowania znalazły się oczywiście zagadnienia pokrewieństwa języków słowiańskich, kształtowania się grup językowych oraz struktury poszczególnych języków słowiańskich. Zagadnieniom tym poświęcił T. Lehr-Splawiński szereg znakomitych opracowań, czy to ogólnych, takich jak Problem ugrupowania języków słowiańskich (BPTJ XIV, 1955, s. 112—121), czy też dotyczących odrębnych grup językowych i poszczególnych języków słowiańskich.

Prace T. Lehra-Splawińskiego o akcentuacji pomorskiej pociągnęły za sobą jego trwałe zainteresowanie językami zachodniosłowiańskimi, przede wszystkim, ale nie wyłącznie, językami i dialektami nadbałtyckimi. Z tego kręgu zainteresowań powstają zasadnicze prace o języku dawnych Połabian, takie jak (poza wspomnianymi już z dziedziny akcentuacyjno-intonacyjnej) Zapożyczenia dolnoniemieckie w języku połabskim (MPKJ VII, 1920, s. 271—318), O działaniu analogii w koniugacji połabskiej (SO I, 1921, s. 186—193), Z deklinacji połabskiej (PLB 1921, s. 171—174), Głosownia połabska w porównawczej gramatyce słowiańskiej W. Vondráka (SO III/IV, 1925, s. 400—420), Przyczynki do gramatyki i słownika języka połabskiego (SO VI, 1927, s. 1—25), których ukoronowanie stanowi kapitalna Gramatyka połabska (Lwów 1929, s. XV + 278), jedyne do tej pory przedstawienie systemu językowego połabszczyzny w oparciu o zapisy szczątków wymarłego na przełomie XVII i XVIII w. języka Drzewian.

Dalszym ciągiem tego kręgu zainteresowań uczonego są z jednej strony prace o związkach języka Połabian z innymi językami zachodniosłowiańskimi, np. Mowa dawnych Połabian w stosunku do grupy językowej pomorsko-polskiej (SO I, 1921, s. 121—159), Szczątki języka dawnych słowiańskich mieszkańców Rugii (wspólnie z J. Łęgowskim. SO II, 1922, s. 114—136), O narzeczach Słowian nadbałtyckich (PIB XIV, 1934, s. 251—297), O dawnych narzeczach Słowian Pomorza Zachodniego i ziem przyległych (Konferencja Pomorska, Warszawa 1956, s. 21—36) i inne, z drugiej zaś prace nad etymologią połabską (por. SO V, 1926; SO VIII, 1929) urzeczywistnione w wydaniu wspólnie z K. Polańskim pierwszego zeszytu Słownika etymologicznego języka Drzewian połabskich (Wrocław—Warszawa—Kraków 1962).

Oprócz prac dotyczących ogólnych zagadnień zachodniosłowiańskich, takich jak Prasłowiańskie *jb-* w językach zachodniosłowiańskich (RS VIII,

1918, s. 152—156), Les voyelles nasales dans les langues léchites (RES VI, 1926, s. 54—65) (tu też należy cytowany już artykuł De la stabilisation de l'accent dans les langues slaves de l'ouest) dał T. Lehr-Spławiński szereg prac z zakresu języka czeskiego i polskiego.

Z zagadnieniem podziału dialektycznego prasłowiańskiego języka łączy się opracowanie pt. Tło historyczne ugrupowania gwar czeskich (RS XVII/1, 1952, s. 9—27 + mapa), inne prace bohemistyczne odnoszą się do stosunków kulturowo-językowych polsko-czeskich, o czym będzie mowa osobno.

Prace polonistyczne są tematycznie różne. Znaczna ich część wiąże się z zagadnieniami języków Słowian nadbałtyckich (por. wyżej), np. Zachodnia granica kaszubszczyzny w wiekach średnich (SO XVI, 1937, s. 139—150), Najstarsze nazwy plemion polskich w obcych źródłach (JP XLI, 1961, s. 263—268), sporo rozpraw i artykułów porusza wybrane zagadnienia polszczyzny współczesnej i okresów dawniejszych (Kilka uwag o klasyfikacji głosek polskich, JP XI, 1926, s. 33—40); Reform der polnischen Rechtschreibung, SRU 1936, s. 381—385; Przyczynki do polskiej morfologii historycznej, STLw VI, 1926, s. 60—62), często na szerszym tle słowiańskim (Jedna z izofon północno-zachodnio-słowiańskich. Formy typu w P o l s z c z e itp., SO X, 1931, s. 153—159). Tu też wspomnieć trzeba o świetnym opracowaniu języka Bogurodzicy (Prace historyczno-literackie ku czci Ign. Chrzanowskiego, Kraków 1936, s. 85—107). Wiele jest artykułów wyjaśniających formę i etymologię wyrazów, np. Pochodzenie i rozpowszechnienie wyrazu k r ó l w polszczyźnie i w innych językach słowiańskich (PF XII, 1927, s. 44—53), O pochodzeniu wyrazu t y d z i e ń (JP XIII, 1928, s. 12—14), Staropolskie i gwarowe d z i s i a (JP XVI, 1931, s. 147—148), Pol. c h ł o n ą ć, o t c h ł a ń (JP XXIV, 1939, s. 40—45) i in. Istotny jest udział T. Lehra-Spławińskiego w dyskusji o pochodzeniu polskiego języka literackiego, w której kilkakrotnie zabierał głos, por. Problem pochodzenia polskiego języka literackiego (Przegl. Współcz. V, t. XVIII. z. 53, Kraków 1926, s. 322—333, pod tym samym tytułem w Studiach Staropolskich III, 1956, s. 18—29), Jeszcze o pochodzeniu polskiego języka literackiego (JP XXXVII, 1957, s. 1—19).

Znaczny jest wkład T. Lehra-Spławińskiego w wyjaśnianie stosunków polsko-innosłowiańskich, i to nie tylko gramatycznych, o czym już wyżej była mowa, ale też językowo-kulturalnych, do czego za chwilę powrócę.

Szczególnym osiągnięciem w zakresie polonistyki są dwie większe prace: Nowy słownik języka polskiego (pod redakcją T. Lehra-Spławińskiego), zawierający dane historyczne, dialektyczne, etymologiczne, niestety z powodu wybuchu wojny niedokończony (wyszedł w Warszawie tom I w 1938 i

pierwszy zeszyt tomu drugiego w 1939) oraz jedyne do chwili obecnej całościowe, choć w zarysie, przedstawienie historii polszczyzny, pt. *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój* (dwa wydania: 1947, 1951 oraz tłumaczenie na język rosyjski, 1954).

Bogatą twórczość polonistyczną uzupełniają podręczniki oraz liczne recenzje.

Języki wschodniosłowiańskie stanowią poważną grupę prac T. Lehra-Spławińskiego. Na czoło wysuwa się tu syntetyczne ujęcie rozwoju i wewnętrznego zróżnicowania języków ruskich w rozprawie *Stosunki pokrewieństwa języków ruskich* (RS IX/1, 1921, s. 23—71) i ogólne przedstawienie ich rozwoju w pracy *Słowianie wschodni* (Kraków 1946), potem idzie szereg rozpraw i artykułów dotyczących języka ukraińskiego, np. *Z fonetyki małopolskiej* (PF VIII, 1916, s. 361—380), *Drobiazgi z morfologii małopolskiej* (Ks. Pamiątkowa O. Balzera, II, Lwów 1925, s. 495—502), krytyczna recenzja gramatyki ukraińskiej Smal-Stockiego i Gartnera (RS VII, 1914—15, s. 74—111) wyjaśniająca wiele zasadniczych nieporozumień o stosunku języka ukraińskiego do innych języków słowiańskich, dalej rozprawy o języku rosyjskim, np. *Z rozważań o pochodzeniu rosyjskiego języka literackiego* (JR II, z. 1, 1949, s. 9—15) oraz prace o tematyce językowo-kulturalnej.

Liczne są też prace odnoszące się do południa Słowiańszczyzny. Obok ogólnego ujęcia w artykule pt. *O wzajemnym stosunku języków południowosłowiańskich* (S'TLw IV, 1924, s. 111—112) oraz w pracy pt. *Słowianie południowi* (Kraków 1946) ważne miejsce zajmują prace dotyczące języka staro-cerkiewno-słowiańskiego a zwłaszcza kulturalnego tła i znaczenia misji Cyryla i Metodego, o czym za chwilę.

B. Na osobne omówienie zasługuje ważny dział, mianowicie związków kulturalnych między różnymi językami słowiańskimi oraz historia kształtowania się poszczególnych literackich języków słowiańskich, początki oświaty i piśmiennictwa u Słowian, którym to zagadnieniom T. Lehr-Spławiński poświęcił znaczną część swojej twórczości. Wychodząc od faktów językowych i kojarząc je umiejętnie z faktami historycznymi, historyczno-literackimi i historycznokulturalnymi w ogóle dał uczony szereg znakomitych opracowań dla różnych języków słowiańskich. Z ważniejszych wymienimy tu dotyczącą wszystkich języków słowiańskich pracę pt. *Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich* (część historycznoliteracką opracował A. Brückner, Lwów 1929), potem dla poszczególnych języków, mianowicie dla polszczyzny: *Język polski jako zwierciadło kultury narodu* (Szkic z dziejów..., Lwów — Warszawa 1938, s. 5—45), *Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie polskim* (przedruk w *Rozprawach*

i szkicach..., Warszawa 1954) i syntetyczną pracę *Język polski* (p. wyżej); dla języków ruskich: *Zagadnienie języka kulturalnego Rusi przedchrześcijańskiej* (RS XVI, 1948, s. 152—162), *Najstarsze zabytki mowy potocznej na Rusi* (JR VII, z. 3, 1954, s. 5—9); dla języka rosyjskiego: *Puszkina w dziejach rosyjskiego języka literackiego* (JR II, z. 3, 1949, s. 23—30), *Z rozważań nad pochodzeniem rosyjskiego języka literackiego* (JR II, z. 1, 1949, s. 9—15); dla języka ukraińskiego: *Dzieje języka ukraińskiego* (wspólnie z S. Hrabcem i P. Zwolińskim, Warszawa 1956).

Początki piśmiennictwa słowiańskiego, misja Cyryla i Metodego, jej dzieje i znaczenie dla kultury słowiańskiej były przedmiotem szczególnego zainteresowania uczonego. Poświęcił tej tematyce wiele rozpraw i artykułów, których część zebrał i ogłosił w *Rozprawach i szkicach z dziejów kultury Słowian* (Warszawa 1954, II: *Początki oświaty i piśmiennictwa u Słowian*, s. 149—189), osobno publikując *Żywoty Konstantyna i Metodego* (obszerne) (Przekład polski ze wstępem i objaśnieniami oraz z dodatkiem zrekonstruowanych tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich, indeks wyrazów, Poznań 1959).

Do referowanej tematyki należą też prace o związkach kulturalno-językowych zachodzących między sąsiadującymi z sobą językami słowiańskimi. Zasadnicze znaczenie ma tu przede wszystkim praca pt. *Związki kulturalne polsko-czeskie do końca wieku XVI* (w książce zbiorowej T. Lehra-Spławińskiego, K. Piwarskiego, Z. Wojciechowskiego *Polska a Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*. Katowice—Wrocław 1947: przedruk partii opracowanej przez T. Lehra-Spławińskiego w *Rozprawach i szkicach...* op. cit., s. 189—234) oraz wcześniejszy artykuł *Wzajemne wpływy językowe polsko-czeskie* (*Szkice z dziejów...*, op. cit., s. 91—104). Podobne opracowanie dla sąsiedztwa wschodniego stanowi artykuł *Wzajemne wpływy polsko-ruskie w dziedzinie językowej* (*Szkice z dziejów...*, op. cit., s. 104—127).

C. Historia slawistyki zajmuje w dorobku T. Lehra-Spławińskiego poważne miejsce. Znajdziemy tu wiele prac przedstawiających dzieje slawistyki i jej dorobek naukowy nie tylko w Polsce, ale i w innych krajach słowiańskich: osobne opracowanie pt. *Zarys dziejów słowianoznawstwa polskiego* (Kraków 1948) poprzedzone szeregiem artykułów (wybrane zamieszczono w *Szkicach z dziejów...*, op. cit., oraz w *Rozprawach i szkicach...*, op. cit.), *Slawistyka krakowska w X-leciu PRL* (*Zeszyty Naukowe UJ* nr 9, Fil. 2, 1956, s. 187—194), *Polski dorobek badawczy w zakresie językoznawstwa słowiańskiego po drugiej wojnie światowej* (wspólnie z A. Zarębą, Beogradski slavistički sastanak, Belgrad 1957, s. 289—310) itp.

Przedstawienie działalności naukowej uczonych—slawistów, już to w artykułach rocznicowych, już to w nekrologach stanowi ważny przyczynek do his-

torii sławistyki. Takie artykuły, jak Józef Dobrovský a jazykoznavstvo polskie... (Sborník statí k stému výročí smrti J. Dobrovského, Praga 1929, s. 107—113), Lubor Niederle jako slavista (Światowit XX, Warszawa 1948, s. 17—24), Jan Czekanowski jako slavista (PZ X, z. 11/12, 1954, s. 661—664), czy nekrologi poświęcone M. Murce, A. Brücknerowi, M. Małeckiemu, K. Nitschowi, M. van Wijkowi, J. Mikkoli, J. Rozwadowskiemu, S. Szoborowi, M. Vasmerowi, A. Beliciowi i innym (część przedrukowana w zbiorach pt. Szkice z dziejów..., op. cit., s. 177—209 oraz Rozprawy i szkice..., op. cit., s. 289—309) są cennym wkładem do dziejów sławianoznawstwa.

Tu też wspomnimy o artykułach charakteryzujących stan sławistyki i omawiających jej zadania i plany, jak np. Słowianoznawstwo polskie. Stan obecny i zadania na przyszłość (PS I, 1949, s. 3—24), Zadania i plany organizacyjne językoznavstwa polskiego na lata najbliższe (BPTJ XI, 1952, s. 130—143) i in.

3. Równoległe z bogatą twórczością naukową rozwijał T. Lehr—Spławiński ożywioną działalność organizacyjno-naukową i dydaktyczną. Oprócz funkcji kierowniczych, o których już była mowa, był nasz uczonec inicjatorem czy współinicjatorem wielu przedsięwzięć naukowych i organizacyjnych. Z jego działalnością łączy się założenie Studium Słowiańskiego, potem Instytutu Językoznavstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Komitetu Słowianoznawstwa PAN, Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie. Brał udział jako redaktor czy współredaktor w wydawaniu wielu czasopism i wydawnictw ciągłych, takich jak Biblioteka Studium Słowiańskiego UJ, Prace Komitetu Językoznavstwa i Słowianoznawstwa PAN, Prace Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie, Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, Rocznik Sławistyczny, Pamiętnik Słowiański, Język Polski, Słownik Starożytności Słowiańskich, Przegląd Zachodni itd.

W okresie 45-letniej działalności profesorskiej nie tylko wykształcił dziesiątki sławistów polskich i z innych krajów, ale stworzył całą szkołę sławistyczną.

Szerokość zainteresowań T. Lehra-Spławińskiego i zrozumienie potrzeb sławistyki wpłynęły zasadniczo na rozwój sławianoznawstwa polskiego nie tylko w zakresie lingwistyki, lecz także dyscyplin pozajęzykoznawczych.

Duże zasługi położył uczonec w przygotowaniu podręczników. Opracował ich sporo. Z ważniejszych wymienić należy znany Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na tle porównawczym (4 wydania, ostatnie wraz ze składnią Cz. Bartuli, 1959), Gramatykę języka polskiego (wspólnie z R. Kubińskim, siedem wydań, ostatnie 1957), wydaną też w wersji

czeskiej (z I. Šaunová, Praga 1934) i litewskiej (z E. Šveikauskaitė, Kowno 1935), Gramatykę języka czeskiego (1950), Gramatykę historyczną języka czeskiego (z Z. Stieberem, 1957), Gramatykę historyczną języka polskiego (z Z. Klemensiewiczem i S. Urbańczykiem, 2 wydania 1955 i 1964), Gramatykę języka rosyjskiego (z W. Gałęckim i W. Jakubowskim, osiem wydań, ostatnie w 1957), Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich (z W. Kuraszkieviczem i F. Sławskim, 1954), Wybór tekstów do historii języka rosyjskiego (z W. Witkowskim, 1965).

4. Bogata twórczość naukowa T. Lehra-Spławińskiego, ożywiona jego działalność organizacyjna i profesorska doczekały się należytej oceny ze strony współczesnych. Oprócz różnych funkcji kierowniczych oraz godności uniwersyteckich (dziekana i rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego) i akademickich, które mu ofiarowano w uznaniu jego właściwości intelektu, zdolności organizatorskich i wypływających z głębokiego humanizmu i wielkiej kultury osobistej zalet charakteru, życzliwości dla ludzi i umiejętności współżycia z nimi, wyróżniono uczonego wieloma odznaczeniami i zaszczytami. T. Lehr-Spławiński był doktorem honoris causa Uniwersytetu w Sofii i Uniwersytetu Karola w Pradze, członkiem Akademii Nauk Polskiej, Bułgarskiej, Serbskiej, Niemieckiej oraz Jugosłowiańskiej Akademii Nauk i Sztuk w Zagrzebiu, członkiem wielu towarzystw naukowych w Polsce i za granicą. Przyznano mu wysokie odznaczenia: krzyż komandorski Orderu Odrodzenia Polski i krzyż komandorski czechosłowackiego Orderu Białego Lwa, bułgarski Order Cyryla i Metodego I klasy.

Dwukrotnie obchodzono też w Polsce jubileusze uczonego: raz w 1951 r. na 60-lecie życia i 40-lecie pracy naukowej, drugi raz w 1961 r. na 70-lecie urodzin i 50-lecie pracy. Poświęcono mu w związku z tymi jubileuszami różne wydawnictwa (oprócz szeregu artykułów omawiających działalność jubilata), jak Pamiętnik Słowiański III, 1952 oraz specjalną księgę jubileuszową pt. *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński* (1963). Jest ona odbiciem szerokości zainteresowań uczonego przez różnorodną tematykę artykułów ujętych w 6 działów: I. Językoznawstwo ogólne i indoeuropejskie (s. 19—59), II. Dział ogólnosłowiański i prasłowiański (61—157), III. Język staro-cerkiewno-słowiański (159—208), IV. Języki południowsłowiańskie (209—289), V. Języki wschodniosłowiańskie (287—331), VI. Języki zachodniosłowiańskie (333—507) z wydzieleniem w ich obrębie podgrupy: A. Język polski (333—453) oraz B. Inne języki zachodniosłowiańskie (455—507).

Dowodzi też ona pozycji prof. T. Lehra-Spławińskiego w nauce światowej, jego z nią szerokich i ścisłych związków, a także uznania dla uczonego. Prace w księdze drukowane pochodzą od językoznawców, slawistów z całego świata, szczególnie oczywiście liczne są z krajów słowiańskich, w tym też z Jugosławii, jak artykuły Milki Ivić, *Dativus respectivus* i *sinonimi-*

čne konstrukcije u slovenskim jezicima, M. Pavlovicia, Les processus linguistiques et la mixoglottie, J. Vukovicia, Prilog proučavanju deseterca u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji, P. Ivicia, Paralele poljskome „pochylenie“ na srpskohrvatskom terenu.

Dowodem trwałej wartości prac naukowych T. Lehra-Spławińskiego są czterokrotne wydania zbiorowe jego dzieł: Szkice z dziejów rozwoju i kultury języka polskiego (Lwów—Warszawa 1938), Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian (Warszawa 1954), Studia i szkice wybrane (Warszawa 1957) oraz Od piętnastu wieków (Warszawa 1961).

Dorobek naukowy Prof. T. Lehra-Spławińskiego jest wielki: wielotematyczny, oparty o głęboką erudycję, dotyczący węzłowych zagadnień słowianoznawstwa, przez syntezę wielu dyscyplin przekracza znaczenie ramy językoznawstwa. Plon pracy naukowej oraz działalności organizacyjnej i profesorskiej uczonego trwale wszedł do osiągnięć nie tylko slawistyki polskiej, ale kultury polskiej i słowiańskiej w ogóle.

Wykaz skrótów.

BE = Български Език, София.	PWN = Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
BPTJ = Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Kraków.	PZ = Przegląd Zachodni, Poznań.
JP = Język Polski, Kraków.	RES = Revue des Etudes Slaves, Paryż.
JR = Język Rosyjski, Warszawa.	RG = Rocznik Gdański.
KRMSZ = Księga Referatów II Międzynarodowego Zjazdu Słowistów, Warszawa 1934, Sekcja I — Językoznawstwo.	RS = Rocznik Slawistyczny, Kraków.
MPKJ = Materiały i Prace Komisji Językowej PAU, Kraków.	SA = Slavia Antiqua, Poznań—Wrocław.
PF = Prace Filologiczne, Warszawa.	SGJR = Symbolae grammaticae in honorem Johannis Rozwadowski, Kraków I/II, 1927—1928.
PIB = Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, Toruń.	SO = Slavia Occidentalis, Poznań.
PLB = Prace lingwistyczne ofiarowane J. Baudouinowi de Courtenay, Kraków 1921.	SPSSF = Sborník prací I Sjezdu slovanských filologů v Praze, Praga 1932.
PorJ = Poradnik Językowy, Warszawa.	SFPS = Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, Warszawa.
PS = Pamiętnik Słowiański (Kraków), Wrocław.	SRu = Slavische Rundschau, Praga.
	SSS = Słownik Starożytności Słowiańskich.
	STLw = Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Lwowskiego.

Alfred Zaręba